

Pyhä Henrik ja Suomen kristillistyminen, Sankt Henrik och Finlands kristnande, Helena Edgren, Tuukka Talvio & Eva Ahl toim., (Suomen museo – Finskt Museum 2006), Suomen Muinaismuistoyhdistys – Finska Fornminnesföreningen, yhteistyössä / i samarbete med Glossa – Keskiajan tutkimuksen seura ry.: Helsinki, Helsingfors 2007. 164 s. Useita kuvia.

Pyhä Henrik ja Suomen kristillistyminen¹

Vuonna 2005 vietettiin Suomen evankelis–luterilaisen kirkon juhluvuotta siksi, että tuolloin katsottiin kuluneen 850 vuotta siitä, kun Pyhä Henrik kuoli toimissaan Suomen lähetyspiispana. Samanlaista juhluvuotta vietettiin 50 vuotta aikaisemmin 1955, jolloin Suomen Kirkkohistoriallinen Seura julkaisi kirkon juhluvuoden kunniaksi teoksen *Novella plantatio*.² Siinä oli kahdeksan artikkelia, jotka käsittelevät monitieteisesti ja lähdekriittisesti ajanjaksoa 1100–1300, jonka aikana 1900-luvun puolivälin aikainen tutkimus katsoi kristinuskon tuodun ja juurrutetun Suomeen. Yhdeksäs artikkeli paneutui ‘Suomen lappalaisten’ käännyttämiseen kristinuskoon 1300–1600-luvuilla. Kirjoittajat olivat historian, arkeologian, kirkkohistorian, suomenkielen, taidehistorian sekä kansanrunouden professoreita ja tutkijoita.

Teos *Pyhä Henrik ja Suomen kristillistyminen* jatkaa *Novella plantation* perinnettä kirkon juhluvuoden ‘juhlakirjana’. Juhluvuoden yhteydessä järjestettiin tieteellinen kongressi teemasta ‘Suomen kristillistäminen’. Sen käytännön järjestelyistä vastasi FM Jesse Keskiäho. Suomen evankelis–luterilainen kirkko osallistui kongressin rahoittamiseen ja organisointiin. Suomen Muinaismuistoyhdistys ja Keskiajan tutkimuksen seura Glossa julkaisivat 2007 tässä kongressissa pidetyt esitelmät. Artikkelit käsittelevät arkeologian, historian ja taidehistorian näkökulmista Pyhän Henrikin kulttia ja Suomen varhaiskeskiaikaa.

Vaikka molemmat teokset – *Novella plantatio* ja *Pyhä Henrik ja Suomen kristillistyminen* – ovat esitetystä näkökohdasta kirkon juhlakirjoja, ne poikkeavat toisistaan yhdestä merkittävästä näkökulmasta. *Novella plantatio* -teos pyrki aikansa näkemysten mukaisesti valottamaan Suomen kirkon eli Suomen evankelis–luterilaisen kirkon varhaisvaiheita. *Pyhä Henrik ja Suomen kristillistyminen* -teos puolestaan keskittyi huolimatta kongressin nimestä ‘Suomen kristillistäminen’ laajempaan historialliseen kontekstiin, eli Suomen varhaiskeskiaikaan ja Py-

¹ Tässä yhteydessä esitellään ainoastaan teokseen *Pyhä Henrik ja Suomen kristillistyminen* sisältyvät artikkelit. Siinä oleva kirja-arvostelu sekä ‘Kertomus Suomen Muinaismuistoyhdistyksen toiminnasta 2005’ jäävät tarkastelun ulkopuolelle.

² Suomen Kirkkohistoriallinen Seuran juhlakirja Suomen kirkon juhluvuotena 1955, SKHST 56, Helsinki 1955, 211 s.

hän Henrikin kulttiin osana sitä. Näkökulman vaihdos selittyy luonnollisesti teollisen paradigman muutoksesta 50 vuoden aikana. Se kertoo kuitenkin myös Suomen evankelis-luterilaisen kirkon statuksen muutoksesta niin kutsutusta valtiokirkosta yhdeksi Suomessa toimivaksi uskonnolliseksi yhdyskunnaksi, tosin suurimmaksi sellaiseksi.

Nyt esiteltävänä olevan teoksen nimessä on käsite kristillistyminen. Teokseen painetut artikkelit perustuivat puolestaan esitelmiin, jotka pidettiin kongressissa 'Suomen kristillistäminen'. Miten termit kristillistäminen ja kristillistyminen eroavat toistaan? Usea tutkija on kallistunut sille kannalle, että ensiksi mainittu käsite kuvaa kristinuskon levittämistä rauhanomaisen käännytystyön ja kaupan välityksellä. Jälkimmäinen termi puolestaan merkitsee kristinuskon juurruttamista kirkollisen organisaation välityksellä. Koska kirkollisen organisaation voi perustellusti katsoa olleen olemassa kaikissa muodoissaan 1200-luvulla, kristillistyminen on siis alkanut tällä vuosisadalla. Tästä seuraa, että kristillistäminen on ollut käynnissä edellisillä vuosisadoilla, ainakin 1000–1100-luvuilla, kenties jo hie-
man aikaisemminkin.

Pyhä Henrik ja Suomen kristillistyminen -kokoomateos tarkastelee Pyhää Henrikiä kahdesta perspektiivistä. Ensimmäinen niistä käsittelee hänen toimintaansa ja sen kontekstia. Perspektiivi liittyy siis kristillistämiseen. Toinen perspektiivi kohdistuu puolestaan kristillistymiseen, sillä selvittelyn kohteena on Pyhän Henrikin kultti ja jälkimaine.

Neljä artikkelia käsittelee Pyhän Henrikin toimintaa ja sen kontekstia. Ensimmäisen niistä on kirjoittanut Tuomas M. S. Lehtonen. Hän tarkastelee Pyhän Eerikin ja Henrikin liturgiseen kunnioitukseen liittyneitä tekstejä ja legendoja sekä myös Henrikin surmavirttä. Lehtonen käsittelee niiden antamaa kuvaa Suomen valtauksesta, siihen liittyneestä käännytyksestä kristinuskoon sekä Pyhän Henrikin osuudesta siinä. Hän asettaa ne mainittujen lähteiden syntyajan poliittiseen ja kirkolliseen kontekstiin sekä pohtii niiden roolia siinä. Thomas Lindkvist selvittelee toisessa artikkelissa Ruotsia Pyhän Eerikin aikana ja sen valtarakenteita. Hän toteaa kuningas Eerikin olleen kuningaspyhimyksenä oleellinen poliittisen kuninkuuden vahvistamisessa, mutta historiallisena henkilönä lähes merkityksetön kristilliselle valtiomuodostukselle.

Kolmas, John H. Lindin artikkeli selvittää tanskalaisten roolia Suomen kristillistämässä ja siitä muodostunutta historian tutkimuksen kuvaa. Georg Haggrén pohtii puolestaan neljännessä artikkelissa Länsi-Uudenmaan aatelistoa, ruotsalaisia maahanmuuttajia ja pitäjänmuodostusta. Hän tuo esille 1100-luvulle periytyvät rälssitilat, aluekokonaisuudet sekä suurtalonpoikien talojen yhteyteen syntyneet yksityiskirkot, jotka toimivat myös 'pitäjänkirkkoina'. Ruotsalaiset maahanmuuttajat muodostivat edelleen kirjoittajan mukaan omat pitäjänkirkkonsa.

Viisi artikkelia tarkastelee Pyhän Henrikin kulttia ja sen jälkimainetta. Ensimmäinen niistä on Sofia Lahden kirjoitus, joka käsittelee Pyhän Henrikin reliikkejä ja niihin liittyvää tarina- ja esineaineistoa materiaalisen läsnäolon näkökulmasta. Helena Edgren puolestaan tarkastelee toisessa artikkelissa Pyhän Henrikin kulttia häntä esittävien kuvien ja maalausten valossa. Hän kiinnittää huomiota siihen, että Pyhän Henrikin ikonografia kehittyi Suomessa 1400-luvun alkupuolella.

Kolmannessa artikkelissa Tuomas Heikkilä valottaa Pyhän Henrikin kunnioitusta Ruotsin muissa hiippakunnissa. Hän osoittaa, että Pyhä Henrik ei ollut ainoastaan Suomen kansallispyhimys, vaan myös valtakunnanpyhimys. Heikkilä on sittemmin 2005 julkaissut aiheesta laajemman tutkimuksen monografiamuodossa. Tuukka Talvion artikkeli paneutuu Pyhään Henrikiin liittyviin rahoihin. Hän pohtii niiden ajoitusta ja syytä, miksi ne lyötiin. Eva Ahl selvittää arkeologian historian valossa 1900-luvulla Köyliössä tehtyä Pyhään Henrikiin kohdistunutta tutkimusta. Hän tuo esille historiografisesti tutkimuksen painopisteitä ja niiden muutoksia eri ajanjaksoina.

Teos *Pyhä Henrik ja Suomen kristillistyminen* on kuva niistä näkemyksistä, jotka hallitsivat Suomen kristillistämisen ja kristillistymisen tutkimusta 2000-luvun ensimmäisellä vuosikymmenellä. Tutkimusnäkemykset ja niiden mukaiset valinnat ovat tämän ajan mukaiset. Tämä ei tee millään tavoin tyhjäksi teoksessa esitettyä. Tulevaisuuden tutkijat saavat hyvän käsityksen tulkinnoista ja niiden perustana olevista lähteistä ja kirjallisuudesta. Niiden avulla he voivat sitten tehdä omat johtopäätöksensä, jotka joko ovat yhtenevät *Pyhä Henrik ja Suomen kristillistyminen* -teoksessa esitetyn kanssa tai sitten ovat niistä poikkeavia. Näin tutkimus menee eteenpäin ja tarvittaessa korjaa itseään.

Jyrki Knuutila, professori
Käytännöllisen teologian laitos
Helsingin yliopisto
jyrki.knuutila[at]helsinki.fi